

‘When I was admitted into his presence’

Byzantijns-Abbasidische beeldvorming in de 9^e en vroege 10^e eeuw

BA scriptie

Job Verburg

S4490401

j.verburg@student.ru.nl

Begeleider

Prof. Dr. Maaïke van Berkel

m.vanberkel@let.ru.nl

Inhoudsopgave

<u>Introductie</u>	<u>3</u>
<u>Beeldvorming aan het Abbasidische hof</u>	<u>6</u>
<u>Byzantijnse brieven en polemieken</u>	<u>13</u>
<u>Conclusies</u>	<u>19</u>
<u>Bronnenlijst</u>	<u>22</u>
<u>Literatuurlijst</u>	<u>23</u>

Introductie

De relatie tussen de moslims en de Byzantijnen wordt gekenmerkt als een doorlopend conflict tussen twee grootmachten. Aandacht voor dit conflict is er mede dankzij historici als Carole Hillebrand die dit conflict zien als een inleiding voor de kruistochten van de late Middeleeuwen.¹ Door alle aandacht die uitgaat naar de kruistochten vergeten we dat het Byzantijns-Arabisch conflict een eeuw langer duurde en zowel meer mensenlevens als geld kostte dan de kruistochten zelf.² Ik erken het feit dat het conflict een groot deel van de onderlinge relatie omvatte. De relatie tussen de Byzantijnen en de moslims is echter meer divers dan alleen oorlog. Er was bijvoorbeeld ook uitwisseling op de gebieden van kunst, architectuur en literatuur. Dit maakt het onderwerp interessant, omdat een veelzijdigheid aan verschillende contacten ervoor zorgt dat de beeldvorming over en weer niet alleen afhankelijk is van het slagveld.

Onvermijdelijk waar oorlog is ontstaan verdragen die leiden tot het betalen van een contributie of uitruilen van gevangenen. Catherine Holmes beschrijft dit soort verdragen die gesloten zijn tussen de islamitische wereld en het Byzantijnse rijk.³ Zij geven ons een eerste inkijk in de diplomatieke relaties van deze rijken. Hugh Kennedy focust zich verder op de diplomatieke kant en beschrijft de conflicten als het ideale veld waarop de Byzantijnse diplomatie kon floreren.⁴ Vanaf de negende eeuw ziet men dat de diplomatieke betrekkingen intensiever worden en verder gaan dan alleen onderhandelingen over vrede. Vanaf dit punt wordt er dan ook daadwerkelijk onderhandeld over de uitruil van gevangenen.⁵

Uit deze studies blijkt dat er diplomatiek contact was tussen deze twee mogendheden en dat dit vanaf de negende eeuw in schaal toeneemt. Welke gevolgen had deze toegenomen interactie nu op de wederzijdse beeldvorming. Hier is nog nauwelijks onderzoek naar gedaan. Het is daarom dat dit een gebied is wat zeker nog extra aandacht verdient. Voor onderzoek naar beeldvorming in het algemeen is de naam van Edward Said de meest belangrijke. Zijn studie naar het concept Oriëntalisme markeert het begin van het concept 'Othering', wat weer essentieel is voor de beeldvorming. Othering gaat ervan uit dat identiteiten alleen bestaan in relatie tot de ander. Dit betekent dat de identiteit van een specifieke groep ontstaat doordat we verschillen identificeren die een groep onderscheidt van zijn omgeving. Deze verschillen dienen als middel om de eigen identiteit vorm te geven en veilig te stellen.⁶ Het vaak extreem negatieve beeld dat ontstaat over de ander is volgens Connolly hier niet noodzakelijk maar wel een "temptation".⁷ Hier wordt mee bedoeld dat wanneer mensen de neiging hebben de ander altijd als negatief weg te zetten, terwijl dat voor de theorie achter othering niet nodig is. Mensen zien zichzelf graag beter dan anderen,

---

¹ Carole Hillenbrand, *The Crusades: Islamic Perspectives* (New York 2000), 15-16.

² Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), XIV.

³ Catherine Holmes, 'Treaties between Byzantium and the Islamic World', in: Philip de Souza (red.), *War and Peace in Ancient and Medieval History* (Cambridge, 2008), 141-157.

⁴ Hugh Kennedy, 'Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquest to the Mid Eleventh Century', in: Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), 81.

⁵ Hugh Kennedy, 'Byzantine-Arab Diplomacy', 85.

⁶ William Connolly, *Identity\Difference: democratic negotiations of political paradox* (Ithaca, 1991).

⁷ William Connolly, *Identity\Difference*, 8.

waardoor het zo “verleidelijk” is. Bij het analyseren van de bronnen zullen deze theorieën over beeldvorming in de praktijk gebracht worden.

Hoe verklaren we de wederzijdse verschillen en overeenkomsten in de beeldvorming binnen diplomatieke beschrijvingen, ten opzichte van beeldvorming binnen ander type bronnen van de Byzantijnen en de Abbasiden in de 9^e en vroege 10^e eeuw? De vraag komt voort uit het onderzoeksveld Byzantijns-Islamitische relaties. Hugh Kennedy noemt in zijn eerste voetnoot een probleem dat binnen dit onderzoeksveld vaker naar boven komt.⁸ Het bronnenmateriaal is voornamelijk van de Arabische zijde en geeft daardoor dus ook een eenzijdig beeld over de visie op de ‘ander’. Dit beeld is uitgebreid geschetst door Nadia Maria El Cheikh. In haar boek ‘Byzantium viewed by the Arabs’ gaat El Cheikh systematisch een aantal onderwerpen af waar de Byzantijnse en Islamitische wereld elkaar kruisen over een periode tot de val van Constantinopel. Zo is zij volgens zichzelf in staat om via een kritische analyse van de bronnen het beeld over de Byzantijnen en hoe dit door de eeuwen heen veranderd is, weer te geven.⁹ El Cheikh gebruikt een breed bronnencorpus van al-Tabari (923) tot aan de Sira van Ibn Hisham (833) waarin verschillende referenties gemaakt worden naar de Byzantijnen. Een dergelijke studie is er niet voor de Byzantijnse beeldvorming over de Arabieren. De Byzantijnse visie op de Arabieren is even belangrijk in de interactie tussen de twee mogendheden en zou daarom ook gelijke aandacht verdienen. Het onderzoeksveld is hier nog lang niet zo ontgonnen op een manier als El Cheikh dit heeft gedaan. John Meyendorff publiceerde in 1963 een artikel waarin hij probeert de Byzantijnse beeldvorming over de islam te beschrijven vanuit de bronnen.¹⁰ Echter, zoals eerder vernoemd, is er een schaarste aan Byzantijnse bronnen. Meyendorff lost dit op door naast diplomatieke brieven vooral naar teksten met een sterke religieuze inslag te kijken. Van de vier subcategorieën die Meyendorff maakt zijn er drie van religieuze aard, namelijk polemische geschriften, hagiografische teksten en canonieke/liturgische teksten. Zijn analyse is daarom ook van religieuze aard zoals hij zelf ook al aangeeft.¹¹ Meyendorff maakt echter wel een start door ook de diplomatieke brieven te bespreken die op zekere hoogte een toch iets meer seculier beeld geven. Dit zijn brieven van hoogwaardigheidsbekleders naar hun moslim gelijke en hoeven dus niet van religieuze aard te zijn, wat bij de andere categorieën wel zo is.

Nike Koutrakou bouwt vervolgens voort op het werk van Meyendorff. Zij wil de beeldvorming over de Arabieren schetsen dat wordt gebruikt in de Byzantijnse politiek zonder af te doen aan Meyendorffs bevindingen.¹² Ook Koutrakou noemt het doorlopende conflict tussen de Byzantijnen en de Arabieren en is zich bewust dat dit wederzijds de visie op de ‘ander’ beïnvloed moet hebben. Teksten van beide zijden portretteren de ander als zijnde de grootste vijand. De strekking van haar artikel is echter dat de beeldvorming gestuurd is door de centrale macht en zodanig kan worden ingezet tegen iedere andere vijand.¹³ Deze twee artikelen die samen de politieke en religieuze beeldvorming omvatten vormen de basis voor een visie op de algehele beeldvorming van de Byzantijnen die ik hier in

---

⁸ Hugh Kennedy, ‘Byzantine-Arab Diplomacy’, 81.

⁹ Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs* (Massachusetts, 2004), 3.

¹⁰ John Meyendorff, ‘Byzantine Views of Islam’, *Dumbarton Oaks Papers* 18 (1964), 113-132.

¹¹ John Meyendorff, ‘Byzantine Views of Islam’, 115.

¹² Nike Koutrakou, ‘The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics. A study in the enemy principle (8th-10th centuries)’, *Graeco-Arabica* 5 (1993), 215.

¹³ Nike Koutrakou, ‘The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics, 220.

dit werkstuk zal gebruiken. Bij het bestuderen van deze vraagstukken is het daarom van belang om altijd terug te gaan naar de weinige bronnen die er zijn.

Om de verschillen en overeenkomsten in de beeldvorming te onderzoeken is de eerste stap om, door middel van literatuur en bronanalyses, een beeld te schetsen over de beeldvorming per zijde. Een dergelijke vergelijking in beeldvorming is nog niet eerder gedaan binnen dit onderzoeksveld. Ik wil een nieuwe bijdragen leveren binnen dit debat door voort te bouwen op de bestaande studies. Wanneer je twee afzonderlijke analyses hebt is het mogelijk deze met elkaar te gaan vergelijken. Het doel is vervolgens deze in de bredere context te plaatsen om de beeldvorming over de 'ander' te kunnen verklaren. Zijn er veranderingen of verschillen te zien per bron en is hier een oorzaak voor te vinden in recente gebeurtenissen. Bij het analyseren van de bronnen gaat de aandacht vooral uit naar de wijze waarop de 'ander' beschreven wordt. Dit kan zijn op de manier waarop de ander aangesproken wordt of de manier waarop individuele personen, groepen mensen, hun steden, leefwijzen of, meer specifiek, hoftradities, beschreven worden. Allereerst een kleine opmerking over de terminologie. In verschillende studies worden verschillende termen voor de Abbasiden gebruikt. Ik heb er voor gekozen om vast te houden aan de term Abbasiden vanwege het onderzoek naar beeldvorming. Niet alle moslims zijn Arabieren en onderling zijn er ook weer verschillen. Omdat ik met dit onderzoek zo dicht mogelijk bij het Abbasidische hof blijf, heb ik ervoor gekozen deze term aan te houden. De bronnen die gebruikt worden zijn van vijf verschillende auteurs, die alle vijf in en rond het hof gesitueerd kunnen worden. Het gaat hier om al-Tabari (923), al-Baghdadi (1071), patriarch Nicholas I (925), Nicetas van Byzantios (912) en George Hamartolos. Ik gebruik deze bronnen in Engelse vertaling omdat ik de Arabische en Griekse taal niet machtig ben. Het kan dus voorkomen dat een vertaling naar het Nederlands een verdraaiing kan opleveren omdat dit niet met het origineel gecontroleerd kan worden. Voor de betreffende passages zal ik de auteur nog kort toelichten. Om een completer beeld te krijgen heb ik ook twee polemische teksten opgenomen. Dit zijn teksten waarin auteurs elkaar met argumenten en harde taal onderuit proberen te halen. Waar mijn bronnen allemaal een politieke of diplomatieke situatie beschrijven, zijn de polemische geschriften religieuze teksten. Hierin bekritisieren de auteurs elkaars geloof. Door het gebrek aan Byzantijnse bronnen over de Abbasiden in de negende eeuw in deze categorie, is er voor gekozen toch aandacht aan te besteden aan de polemische geschriften.

Beeldvorming aan het Abbasidische hof

Voor het bestuderen van het Abbasidische beeld over de Byzantijnen kijk ik naar drie verschillende situaties. De eerste is in het begin van de negende eeuw onder Harun al-Rashid (786-809). De tweede vindt plaats halverwege de negende eeuw en betreft een diplomaat aan het hof van Michael III (842-867). De derde situatie betreft een missie onder al-Muqtadir (908-929) in de vroege tiende eeuw. Die situaties zal ik vervolgens met elkaar vergelijken om te zien of veranderingen in de politieke situatie ook veranderingen in de beeldvorming tot gevolg hadden.

De negende eeuw is een periode waarin de politieke en militaire relaties tussen de Byzantijnen en de Abbasiden het beeld van de heersers veranderden.¹⁴ Harun Al-Rashid had in deze periode met drie verschillende keizers te maken. Tijdens de heerschappij van Irene (als regentes 780-790 en als keizerin 797-802), Constantijn VI (780-797) en Nicephorus I (802-811) escaleerde deze relatie geleidelijk, voornamelijk door de agressieve politiek die Constantijn VI bedreef. Dit houdt in dat er meer aanvallen waren op Abbasidisch grondgebied. Waar Irene in de Abbasidische bronnen nog respect kreeg voor haar terughoudende houding ten opzichte van de Abbasiden, wordt onder Nicephorus I het veranderde beeld goed duidelijk.¹⁵ In het jaar 803 schreef Nicephorus een brief aan Kalief Harun Al-Rashid die geciteerd wordt in *The History* van al-Tabari. Al-Tabari werd op jonge leeftijd al bewonderd om zijn intellectualiteit. Na veel reizen gemaakt te hebben streek hij uiteindelijk neer in Bagdad, waar hij tot de intellectuele elite hoorde.¹⁶ Al-Tabari was niet direct verbonden aan het hof, maar heeft wel diverse malen officiële functies aangeboden gekregen.¹⁷ Hij stond dus wel in contact met de officiële autoriteiten. Als opvolger van Irene wordt uit de bewoording al snel duidelijk dat dit een verandering in toon is.

‘From Nicephorus, ruler of the Byzantines, to Harun, ruler of the Arabs. As follows:
‘The queen who was my predecessor set you up in the position of a rook, and herself as merely a pawn, and she paid over to you from her treasuries the amount whose equivalent you should by right handed over to her; but that (arose from) the weakness and deficient sense of woman.’¹⁸

De vergelijking van Irene met een pion in het schaakspel is veelzeggend; veld vulling en makkelijk vervangbaar. Het antwoord van Harun al-Rashid op deze brief is een van de bekendere passages.

‘In the name of God, the Merciful, the Compassionate, from Harun The Commander of the Faithful to Nicephorus the dog of the Byzantines: O son of an infidel woman, I have read your letter, and the reply is what you will see, without having to hear it. Farewell!’

---

¹⁴ Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs* (Massachusetts, 2004), 93-94.

¹⁵ El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 93-94.

¹⁶ Franz Rosenthal, *General Introduction*, in: Al-Tabari, *The history of al-Tabari* 1 (New York, 1989), 5-134.

¹⁷ Franz Rosenthal, *General Introduction*, 36-37.

¹⁸ Al-Tabari, *The correspondence between the Byzantine Emperor Nicephorus and al-Rashid on the occasion of the Former's breaking peace agreement, and the caliph's punitive measures against the Byzantines*, vert. C. E. Bosworth, *The history of al-Tabari* 30 (New York, 1989), 240.

Nicephorus wordt in dit zeer korte antwoord aangesproken met hond. De hond werd gezien als een niet ontwikkeld wezen en werd daarnaast ook gezien als onrein.¹⁹ Door Nicephorus een hond te noemen impliceert Harun zijn superioriteit ten opzichte van die van Nicephorus. Hij noemt zichzelf daarom ook "The Commander of the Faithful". Er is echter nog wel een factor om rekening mee te houden bij deze passage. Al-Tabari omschrijft voor deze passage de woede van Harun Al-Rashid bij het lezen van de brief.

'When al-Rashid read the letter, a violent anger took hold of him, so there was no one who dared to look at him, much less speak to him. (...) The vizier's power of judgement was too paralyzed either for him to offer the Caliph advice or to leave him to make up his own mind unilaterally.'²⁰

Het verhalende karakter van de bron maakt overdrijvingen goed mogelijk. Het is voor historici moeilijk om na te gaan of de woede echt is of een retorisch middel van de auteur. Dat hij boos is lijkt gezien de inhoud van de brief wel heel logisch. Zijn woede speelt een belangrijke rol in deze passage die je niet los van de passage kan zien. Vervolgens laat Harun inkt komen en schrijft hij zijn antwoord op de achterkant van de brief.²¹ Er zijn twee manieren om met deze informatie het gebruik van het woord hond te interpreteren. De woede kan ervoor zorgen dat alle politieke correctheid vervaagt en de ware gedachten van Harun over Nicephorus naar boven komen. Aan de andere kant veroorzaakt de woede een soort roekeloosheid waarin het tegenovergestelde gebeurt. Of Harun daadwerkelijk zo boos was als al-Tabari hier beschrijft valt te betwijfelen. Het meest aannemelijk lijkt mij dan ook de eerste visie. Hier kom ik later nog op terug. Harun heeft zoals eerder gezegd ook al kennis gemaakt met de agressieve politiek van Constantijn, die zijn mening over de Byzantijnen al gekleurd kan hebben.

Het laatste punt dat nog de moeite waard is om te noemen is: "O son of an infidel woman". Voor de boodschap die Harun wil overbrengen heeft deze halve zin eigenlijk geen nut. Het laat hier dan ook alleen zijn superioriteit over Nicephorus zien. Harun al-Rashid is namelijk volgens zichzelf "The Commander of the Faithful", wat Nicephorus daardoor in zijn ogen een ongelovige maakt. Harun bouwt zo voort in de stijl die hij start met zijn aanhef.

De volgende bronpassage die ik behandel uit *The History of al-Tabari* speelt zich af in de jaren 860-861. In de negende eeuw was er geen duidelijk sterkere partij. Er werden net zo veel moslims gevangengenomen als christenen. Door deze ontwikkeling verschuift de focus van het diplomatieke contact. Waar we in de brief van Harun al-Rashid nog zagen dat het over het verbreken van een vrede ging, ligt in deze periode, meer dan in de periode van Harun al-Rashid, de nadruk op het uitwisselen van gevangenen.²² De uitwisselingen waren onregelmatig maar volgden vaak wel een vast patroon. Meestal vonden ze plaats in september of oktober op een vlakte bij de rivier Lamis. Hugh Kennedy laat zien dat deze uitwisselingen ook mogelijkheden waren om de ander te imponeren en dat er een grote show van werd gemaakt.²³ Kennedy haalt een beschrijving aan van een ontmoeting in 805

---

¹⁹ El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 96.

²⁰ Al-Tabari, *The correspondence between the Byzantine Emperor Nicephorus and al-Rashid*, *The history of al-Tabari* 30 (New York, 1989), 240.

²¹ Al-Tabari, *The correspondence between the Byzantine Emperor Nicephorus and al-Rashid*, 240.

²² Hugh Kennedy, 'Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquest to the Mid Eleventh Century', in: Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), 81-95 alhier 85.

²³ Hugh Kennedy, 'Byzantine-Arab Diplomacy, 85-86.

door al-Mas'udi (896). al-Mas'udi claimt dat 500.000 mensen uit de grensstreek gekomen waren en dat er niet genoeg plek was op de vlakte tussen de zee en de bergen om deze menigte onder te brengen. De Byzantijnen kwamen aan over zee met grote prachtig uitzierende oorlogsschepen met daarop de moslimgevangenen. Ook al zegt Kennedy verder niks over de betrouwbaarheid van dit getal, het zegt op zichzelf wel iets over het spektakel dat het met zich meebracht. Dit was blijkbaar zo indrukwekkend dat er een grote groep mensen op af kwam.

Al-Tabari noemt een verslag over een diplomatieke missie direct naar het hof in Constantinopel. Een zekere Nasr b. Al-Azhar al-Shi'i was gezonden om een gevangenenruil te onderhandelen met keizer Michael III.

'When I went to Constantinople, I visited Michael's palace with my black robe, sword, dagger and cap.'²⁴

De kleding van Nasr, zoals door al-Tabari opgeschreven, zou je kunnen interpreteren als een vorm van soberheid om jezelf af te zetten tegen de keizer. Zwart is ook de kleur die Abbasidische ambtenaren dragen. Het geeft dus ook een gevoel van trots. Bij het lezen van de passage wekt het de indruk dat hij niks anders had dan dat. Drie regels verder vervolgt hij:

'I had gifts with me, including about 1000 musk bags, silk garments, much saffron, and exquisite pieces. The emperor had permitted delegations from Burjan to attend and others who had come to him. The gifts that I brought were carried to him.'²⁵

Al deze giften maken natuurlijk meteen duidelijk dat Nasr met een groot gevolg moet zijn gekomen. Met het beschrijven van zijn giften lijkt hij te willen imponeren. Het imponeren zien we in meerdere bronnen en daar kom ik later nog op terug. Toch wordt al vanaf het begin van de passage de nederigheid en het respect dat Nasr heeft benadrukt. Dit gaat verder in de volgende alinea.

'When I was admitted into his presence, he was on an elevated throne, with the Patrikioi standing around him. I greeted him and then sat down at the edge of the large dais where a seat had been prepared for me.'²⁶

Het beeld van de keizer op een verhoging samen met een aantal vertrouwelingen geeft een groot contrast en versterkt het beeld van Nasr in zijn zwarte gewaad met muts. Heel subtiel komt dit ook terug een aantal regels eerder.

'I had a discussion with the maternal uncle of the ruler, Bardas, who was in charge of the affairs of the realm. They refused to let me enter with my sword and black rope, whereupon I said that I was leaving, which I did. But I was brought back while I was on my way.'²⁷

---

²⁴ Al-Tabari, *The events of the year 246*, vert. Joel L. Kraemer, *The history of al-Tabari 34* (New York, 1989), 168.

²⁵ Al-Tabari, *The events of the year 246*, 168.

²⁶ Ibidem, 168.

²⁷ Ibidem, 168.

Nasr werd niet binnen gelaten en is volgens zichzelf daarna ook vertrokken. Hoewel er in deze passage nog niet in negatieve zin gesproken is over de Byzantijnen, komt dit, in combinatie met de discussie die hij had met de oom van Michael, over als een sneer richting de Byzantijnen. Ook hier benadrukt hij zijn zwarte gewaad weer door het expliciet te noemen wat als reden kan hebben om de Abbasidische trots uit te dragen. Het kan echter ook als ceremonieel geïnterpreteerd worden. Het gaat hierbij dan om het vergroten van de afstand tussen de ambassadeur en de keizer om meer ontzag te wekken voor de keizer. We weten over Nasr dat hij geen Grieks sprak omdat hij werkte met vertalers. Twee van hen waren slaven geweest van hoge medewerkers aan het Abasiddische hof.²⁸

‘They asked me how they should translate my words to him, and I answered, “Don’t add anything to what I say to you.” They set about translating what I was saying. The emperor accepted my gifts and did not give orders that any of them be handed on to anyone else. He was congenial to me and honored me, and had a house prepared for me close by him. I went out and took up residence there.’²⁹

Nasr lijkt in zijn verslag namelijk vereerd met het feit dat Michael geen orders geeft om de giften niet door te geven aan andere. Dit moet hem zijn bijgebleven en daarom dus bijzonder genoeg zijn oom dit te benoemen in zijn verslag. In de volgende zin zegt dat hij vriendelijk en met eerbewondering behandeld is door Michael. Daarnaast heeft Michael netjes een onderkomen geregeld voor hem dicht bij het paleis. Uit een verslag van Liutprand van Cremona aan het hof van Nicephorus Phocas blijkt dat er veel waarde wordt gehecht aan een dergelijk juiste behandeling.³⁰ In deze passage wordt opnieuw een sneer naar de Byzantijnse keizer uitgedeeld. Nasr geeft aan dat hij vervolgens vier maanden werd genegeerd tot het moment dat Michael een brief kreeg over een opstand van het stadje Lulon gelegen op de grens tussen Byzantium en het Abbasidische kalifaat. De onderhandelingen die daarop volgden leidde tot het uitruilen van alle gevangenen in het bezit van de Byzantijnen, wat er ongeveer 2000 waren. Het negeren of het schenken van weinig aandacht is de derde subtiële negatieve uitspraak die Nasr doet over de Byzantijnse keizer. Er was blijkbaar een opstand van moslims nodig om de onderhandelingen weer nieuw leven in te blazen. Opzienbarend is dat hij vervolgens vertelt dat er in dit hele proces niet hardop is gesproken door Michael III.

‘I did not hear him utter a word from the time I entered Byzantine territory until I left. Only the interpreter would speak and he would listen and then nod yes or no without talking.’³¹

Alle communicatie ging via knikjes ja en nee. Dit sluit weer goed aan bij het beeld van de keizer op een “elevated throne” en Nasr zelf met het zwarte gewaad. Onbewust maakt

---

²⁸ Hugh Kennedy, *Byzantine-Arab Diplomacy*, 88.

²⁹ Al-Tabari, *The events of the year 246*, 169.

³⁰ Liutprand van Cremona, *Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam*. Het mislukken van zijn missie samen met conflicten tussen de Byzantijnse keizer en keizer Otto I maken het waarschijnlijk dat dit verhaal in overdreven om de negativiteit te benadrukken. Dit neemt echter niet weg dat een incorrecte behandeling als een belediging werd gezien. Bij Nasr b. Al-Azhar al-shi'i was er van een incorrecte behandeling geen spraken.

³¹ Al-Tabari, *The events of the year 246*, 169.

dit Nasr weer heel sober en de keizer juist weer extravagant. Het lijkt dat de keizer hier ontzag wil inboezemen.

Nadia el Cheikh beargumenteert, met het aanhalen van een aantal bronnen, dat de Byzantijnen als verraderlijk gezien worden door de Abbasiden.³² Een van de belangrijkste voorbeelden die El Cheikh noemt is het verraad tijdens het beleg van Constantinopel in 717. Een patriciër Leo brak zijn belofte aan de moslimleider. Dit verhaal is wijdverspreid en algemeen bekend in de islamitische bronnen.³³ Dit verklaart mogelijk het verzoek van Nasr b. Al-Azhar al-Shi'i om een eed te zweren. Elkaar verraderlijk noemen, dus het negatief wegzetten van de ander, past ook in het proces van othering.

'They accepted my request for a mutual oath. I asked that the emperors maternal uncle swear, whereupon he did so on behalf of Michael. I said, "O king, your maternal uncle has sworn an oath to me. Does this oath bind you?" He responded affirmatively with a nod.'³⁴

De vraag om een eed lijkt ingegeven door eerdere ervaringen. Een soortgelijke ervaring hebben we hiervoor ook gelezen in de brief van Nicephorus aan Harun, waar Nicephorus de belofte van zijn voorganger Irene verbreekt. Dit is een mogelijke verklaring voor de boze reactie van Harun. Als dit een algemeen bekend stereotype was, is het opvallend dat in de andere passages de eed niet genoemd wordt. Het verloop van de bron beschrijft de daadwerkelijke uitruil van de gevangenen maar is zeer kort in vergelijking met de aandacht die de gebeurtenissen ervoor gekregen hebben.

Het laatste bronfragment is van Khatib al-Baghdadi en handelt over de derde periode die hier aan bod komt. Hoewel al-Baghdadi, een historicus en islamitisch geleerde, leefde tussen 1000 en 1100, baseert hij zich in zijn teksten op bronnen uit de vroege 10^e eeuw. De passage zelf vindt plaats in het jaar 917. Het boek "The topography of Baghdad" is bedoeld om de gebouwen in de hoofdstad te beschrijven en zo de glorie dagen van het Abbasidische rijk. We moeten er dus rekening mee houden dat zijn beschrijvingen wat rooskleuriger zijn. Ik behandel uit het lange verhaal van Baghdadi twee passages. Deze zijn vanuit een Abbasidisch oogpunt als een soort getuigenverklaring geschreven.

'When the Byzantine Ambassador arrived at Takrit, the Caliph al-Muqtadir gave orders for him to be detained there for two months. Later, upon arriving at Baghdad, the Ambassador was lodged at the palace of Sa'id. He remained there two months, unable to reach the Caliph until al-Muqtadir completed the decorations of his palace and the arranging of the furniture therein.'³⁵

De Byzantijnse ambassadeur wordt volgens deze passage in totaal vier maanden opgehouden terwijl al-Muqtadir zijn paleis decoreert. Hieruit blijkt dat de noodzaak om de Byzantijnse ambassadeur te imponeren zo groot was dat het geoorloofd was hem die tijd te laten wachten. Ook hier kan het laten wachten een ceremoniële betekenis hebben, zoals

---

³² El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 120-121.

³³ *Ibidem*, 120.

³⁴ Al-Tabari, *The events of the year 246*, 169.

³⁵ A-Khatib al-Baghdadi, *The topography of Baghdad in the early middle ages*, vert. Jacob Lassner, (Detroit, 1970), 88. De twee maanden in Baghdad wordt door sommige geïnterpreteerd als twee dagen volgens de versie van Ibn az-Zubayr.

eerder al genoemd is. Wat zegt deze manier van handelen over het beeld dat al-Muqtadir had van het Byzantijnse rijk? Om geen negatieve of positieve connotatie te geven zou ik zeggen dat al-Muqtadir de Byzantijnen op waarde schatte en zo zorgvuldig zijn keuzes maakt. Een tweede reden kan zijn dat hij zijn eigen bevolking wil imponeren. Al-Muqtadir ligt in deze periode zelf onder vuur.³⁶ Na een lange beschrijving van alle zalen en paleizen waar de ambassadeur doorheen moest, vervolgt al-Baghdadi zijn verhaal.

‘For an hour, the two Ambassadors stood, a youth and an old man. The youth was the chief Ambassador, and the old man was his interpreter. In the event of the younger man’s death, the Byzantine emperor had empowered the older man with the responsibility for the embassy. Then al-Muqtadir bi-Allah personally handed him his detailed and long answer to the Byzantine emperor. The Ambassador took the message and kissed it as a sign of honor. They were then led from the Privet Gate to the Tigris, where they and the rest of their companions were seated in one of the special vessels.’³⁷

Ik haal dit fragment aan omdat het een mooi contrast geeft met het fragment van al-Tabari. Waar Nasr bij de Byzantijnse keizer mocht zitten wordt hier duidelijk aangegeven dat, na een volgens Baghdadi lange tocht³⁸, de ambassadeur moest staan. Daarnaast lijkt het erop dat al-Muqtadir door het persoonlijk overhandigen van zijn brief wel minder afstandelijk is. In beide passages spreken de keizer en kalief niet, maar overhandigen is persoonlijker dan alleen ja en nee knikken. Ook komt in deze passage de vertaler weer terug. Dit lijkt een patroon te zijn bij diplomatieke missies. Het lijkt duidelijk dat de manier waarop de Byzantijnen behandeld worden per kalief verschilt. Harun al-Rashid, die fel in de aanval schiet tegenover al-Muqtadir, die uit de bronnen vrij rustig oogt en zijn best doet de Byzantijnse ambassadeur te imponeren met pracht en praal. Echter zijn twee voorbeelden te weinig om conclusies te trekken over een chronologische ontwikkeling. Deze algemene conclusies komen wel overeen met de ontwikkelingen die El Cheikh ook waarneemt waarin zij zich baseert op een breder bronnencorpus.

El Cheikh maakt geen gebruik van polemische teksten. Wel beschrijft ze een stroming waarin wetenschappelijke kennis aan de Griekse beschaving werd toegeschreven, in plaats van aan de Byzantijnen. Deze pro-Hellenistische en anti-Byzantijnse houding wordt verklaard door toenemend geweld tussen de twee rijken.³⁹ Met een paar voorbeelden vervolgd El Cheikh dat deze anti-Byzantijnse retoriek aanhoudt in de daaropvolgende 10^e eeuw.

Begin negende eeuw zien we de briefwisseling van Nicephorus en Harun al-Rashid. De agressieve toon in de brieven is te verklaren vanuit de context aan het begin van de negende eeuw. In periodes van intensievere oorlogsvoering wordt de toon veelal beledigender.⁴⁰ Ik heb aangegeven dat de agressieve politiek vanuit Byzantium het positieve

---

³⁶ Hugh Kennedy, *A History in: Maaik van Berkel, Nadia Maria El-Cheikh, Hugh Kennedy, Letizia Osti, Crisis and Continuity at the Abbasid Court: Formal and Informal Politics in the Caliphate of al-Muqtadir (295-320/908-32)*, 13-47.

³⁷ Al-Baghdadi, *The topography of Baghdad*, 90-91.

³⁸ *ibidem*, 90-91.

³⁹ El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 104.

⁴⁰ Ahmad Shboul, ‘Byzantium and the Arabs: The image of the Byzantines as mirrored in arabic literature’, in: Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), 235-260 alhier 245.

beeld over de keizerin Irene deed omslaan. In deze periode was het Byzantijnse rijk nog de defensieve speler ten opzichte van de Abbasiden.⁴¹ De woede van Harun kan ook verklaard worden vanuit een stereotypering die heerst in de Arabische bronnen. De passages uit al-Tabari zijn niet negatief, wat je wel zou verwachten gezien de achtergrond van de continue strijd die loopt tussen de twee rijken. In de diplomatieke missie die al-Tabari beschrijft in 861, zie je meer dat er een wederzijds ontzag is dan dat er afgunst is. Dit zie je goed terugkomen in de passage waarin Nasr voor de keizer staat en aan de rand van zijn verhoging mag gaan zitten. Dit is ook de periode dat de Byzantijnen langzaam de overhand gaan krijgen op de Abbasiden.

---

⁴¹ El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 162.

Byzantijnse brieven en polemieek

Voor het bestuderen van de Byzantijnse beeldvorming over de Abbasiden is het nog belangrijker om terug te gaan naar het bronmateriaal, omdat er nog geen uitgebreide studies zijn over dit onderwerp en omdat, zoals eerder al aangegeven, het materiaal erg summier is. Om die reden heb ik het bronmateriaal gesplitst in twee categorieën. Bij de Abbasiden keek ik naar beschrijvingen van diplomatieke missies. Voor de Byzantijnse beeldvorming zal ik kijken naar diplomatieke brieven om hierna een goede vergelijking te kunnen maken. Daarnaast zal ik hier ook twee polemische geschriften behandelen. John Meyendorff beargumenteert dat dat het Byzantijnse beeld over de Abbasiden voornamelijk religieus gekleurd is.⁴² Echter Nike Koutrakou ziet dat op politiek gebied de Abbasiden in de rol van overwonnen vijand gedrukt worden om zo de militaire moed en de triomf van het rijk uit te beelden.⁴³ Zij benoemt een aantal bronpassages waaruit een beeld over de Abbasiden ontstaat van angst en minachtend respect.⁴⁴ Koutrakou zegt dat de objectiviteit verzwakt lijkt te zijn om een zo groot mogelijke impact op de lezer te hebben.⁴⁵ Zo ontstaat er een Enemy-Image over de Abbasiden wat Koutrakou “cultural self-defence” noemt.⁴⁶ Wanneer het beeld en de karaktereigenschappen van de Abbasiden als vijand duidelijk herkenbaar was voor de samenleving, konden deze worden ingezet om parallellen te trekken naar de interne vijanden.⁴⁷ Dit werd dan gedaan door kwetsende termen voor de Abbasiden en de interne vijanden gelijk te maken.⁴⁸

Nicolas I, patriarch van Constantinopel, kwam oorspronkelijk uit het huidige Italië en is in 901 benoemd tot patriarch. Hij schreef rond de jaren 913-914 een brief naar al-Muqtadir. Hoewel de brief gericht is aan de Emir van Kreta heeft Jenkins beargumenteerd dat deze toch aan de kalief gericht moet zijn geweest.⁴⁹ Voor het onderzoek naar de beeldvorming is dit een betere situatie omdat het dan mogelijk wordt om twee hoven te vergelijken. In het tweede hoofdstuk zijn de bronnen niet toereikend om een chronologische vergelijking tussen de 9^e en de 10^e eeuw te maken. De tweede brief die ik hierna ga behandelen wordt gedateerd rond 922 en ligt dus te kort op de eerste brief.

‘All Earthly authority and rule depend from the rule and authority that are above; and there is no authority among man, nor any potentate who succeeds to his power on earth by his native ability, (...) is it right that we should not omit day by day to make contact with one another, both by letters and by the emissaries who serve us in our affairs. This is even more incumbent on those who hold mighty rules and authorities, inasmuch as these have been more signally honored, and are (as it were) brothers superior to and preferred above their brethren, and entrusted with the administration of the greatest rules and authorities. What do I mean by this? I mean, there are two lordships, that of the Saracens and that of the Romans, which stand

---

⁴² John Meyendorff, ‘Byzantine Views of Islam’, *Dumbarton Oaks Papers* 18 (1964), 113-132.

⁴³ Nike Koutrakou, ‘The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics. A study in the enemy principle (8th-10th centuries)’, *Graeco-Arabica* 5 (1993), 215-216.

⁴⁴ Nike Koutrakou, ‘The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics, 216 217.

⁴⁵ *Ibidem*, 219.

⁴⁶ *Ibidem*, 219.

⁴⁷ *Ibidem*, 220.

⁴⁸ *Ibidem*, 222.

⁴⁹ Jenkins, *Nicholas I, Patriarch of Constantinople: Letters* (Washington D.C, 1973), 525-526.

above all lordship on earth, and shine out like the two mighty beacons in the firmament.⁵⁰

Nicholas is als christelijk leider een belangrijke factor in Constantinopel. In het eerste deel van zijn brief aan al-Muqtadir zie je dat hij erg de toenadering zoekt. Hij stelt dat alle macht op aarde door God gegeven is. Vervolgens stelt hij de vraag of het daarom dan niet goed is dat zij met elkaar in contact komen. Hij legt uit dat hij twee machthebbers ziet die worden vertrouwd met het besturen van een rijk, dat van de Byzantijnen en de Abbasiden. Hiermee legitimeert Nicholas zijn eigen rijk maar ook het rijk en religieuze legitimiteit van de Abbasiden. Uit dit eerste deel van de brief komt geen beeld van vijandigheid naar voren. Dit is toch apart, omdat de tekst door de patriarch geschreven is. In het verloop van de brief wordt duidelijk waarom hij zo hoffelijk is.

‘But before I describe them, I will say this: there are many fields in which one who is set up to rule will properly try to excel, unless he chooses to convict himself of his unworthiness for his office, and, instead of setting his subjects an example of a life directed toward virtue, and of arousing in them a pleasant admiration and love of his personal rule, excites and provokes them rather to hatred and insolence.’⁵¹

Nicholas schrijft zijn brief omdat hij vindt dat er onrecht is aangedaan aan een aantal inwoners van Cyprus. Om een gewenst resultaat te behalen probeert hij hier op het gevoel van al-Muqtadir in te spelen. Het gaat erom dat je de juiste keuzen moet maken om een goede leider te zijn. Rond deze periode is al-Muqtadir nog vrij jong en heeft onlangs in 908 een coup weten af te slaan. Hij is er dus zeker bij gebaat over te komen als een goede leider. Nicholas heeft de hulp van al-Muqtadir nodig bij het oplossen van dit probleem. Dit is natuurlijk wel een specifieke situatie en is niet één op één te vergelijken met andere tijden of brieven.

‘But this principle, which is justice among all nations, even among those who know no law, has been overturned by the law-abiding Saracens; and an island, which became your tributary nearly three hundred years ago, which has clearly not altered its tributary status in any way, which has violated nothing in payment of taxes or in other service due from it to the Saracens, which can be charged with not a single criminal act, has been, by the mere madness of one who has forsworn the Christian faith and is a disgrace to the Saracen religion, ruined and desolated.’⁵²

Deze passage bevat twee interessante fragmenten met betrekking tot de beeldvorming van Nicholas over de Abbasiden. Hij noemt de Abbasiden “law-abiding Saracens”. Dit heeft een positieve weerklank omdat het in één zin genoemd wordt met “those who know no law”. Het is duidelijk dat Nicholas het niet eens is met de manier waarop er door een derde gehandeld is op Cyprus. Maar hij schuift dit niet af op het islamitische geloof, maar op de daden van een persoon. Hij noemt deze man ook een schande voor de Islam. Dit zegt wat over de standaard die hij hanteert. Ook al is het niet zijn

---

⁵⁰ Nicholas I, *To the most glorious and brilliant Emir of Crete, my beloved friend (brief no. 1)*, In: Jenkins, *Nicholas I, Patriarch of Constantinople: Letters*, 4.

⁵¹ Nicholas I, *To the most glorious and brilliant Emir of Crete, my beloved friend (brief no. 1)*, 5.

⁵² Ibidem, 7.

eigen religie, toch ziet hij de Abassiden als gezagsgetrouwe mensen. De man die de Christelijke religie afgezworen heeft en het Islamitische geloof niet waard is. Hiermee laat hij net als in het begin van zijn brief de Islam en het Christendom beide als gezaghebbende religies zien.

‘But nothing of this was considered by that man (so to call him) who has rejected the beliefs of the Christians and disgraced the beliefs of the Saracens Damian, I am told, is his name: he, with no reckoning of the present or of the future, but abandoning himself to the sheer insanity and insensate rage, has committed a fool crime that will be a monument of his cruelty to every generation, by annihilating to wholesale destruction!’⁵³

In het vorige citaat noemde Nicholas de man “one who has forsworn the Christian fait and is a disgrace to the Saracen religion”. Dit is eigenlijk een vage term die nog niet duidelijk naar één persoon wijst, terwijl voor zowel Nicholas als al-Muqtadir wel duidelijk is wie er bedoeld wordt. In deze passage wordt de naamgeving specifiek. Hij heeft het hier over “that man” en vervolgens komen we te weten dat deze man Damian geheten heeft. Damian was een van de militaire leiders van de Abbasiden en leidde aanvallen over zee tegen de Byzantijnen. Het is dus vermoedelijk om die reden, dat de hulp van al-Muqtadir nodig was. Het geven van een naam is erg belangrijk wanneer je een beeld vormt van een persoon of groep. Dit kan zijn op de manier dat je iemand aanspreekt of ze noemt in algemenere zin. In de volgende alinea spreekt Nicholas al-Muqtadir weer formeel aan met “My dear Sir”.⁵⁴

‘Why, instead of trying to pay back the man who has wrong you, do you visit your resentment on those who has not.’⁵⁵

‘But look also at the operations of Divine Justice; and, since you are of high intelligence and capable of understanding the judgements of Heaven, take note, if you please, of Heaven’s displeasure at the actions of the most criminal Damian.’⁵⁶

Wat zeggen deze namen nu over het beeld van Nicholas over de Abbasiden. Hij blijft tegen al-Muqtadir zeer politiek correct en zelfs complimenteuz. Dit is te zien aan het laatste citaat waarin hij zegt dat al-Muqtadir erg slim is. De brief kan in het algemeen omschreven worden als zakelijk, zonder echte verwijzingen naar bijvoorbeeld stereotyperingen. Het beeld wat ontstaat over Damian past bij het beeld dat dat nodig is voor het doel van de brief, namelijk Damian laten straffen voor het onrecht wat hij heeft aangedaan. Het is mogelijk dat dit getuigt van een goede diplomatieke relatie tussen beide rijken.

De tweede brief die ik ga behandelen van Nicholas is een reactie op al-Muqtadir. Al-Muqtadir zou vernietigen als reactie op verhalen over slecht behandelde moslims in Byzantium. Hier zien we een heel ander beeld naar voren komen, namelijk een veel vijandiger beeld.

---

⁵³ Ibidem, 9.

⁵⁴ Ibidem, 9.

⁵⁵ Ibidem, 11

⁵⁶ Ibidem, 11

‘Now, in the first place, you should never have lent an ear to this evil, slanderous gossip, nor, if in human weakness you had listened to it, should you have issued such a decree.’⁵⁷

‘The Roman race has many titles to respect, but one above all others: its mercy and benevolence.’⁵⁸

Zoals al eerder aangegeven heeft beeldvorming met een proces van othering te maken. Het is om die reden ook goed om te kijken naar hoe Nicholas zichzelf omschrijft en wat dat zegt over de ander. Omdat hij hier aangeeft dat de waarde van welwillendheid en genade of barmhartigheid belangrijk zijn, impliceert hij dat er bij al-Muqtadir in deze situatie een gebrek aan is. Dit wordt bevestigd door de manier waarop de Kalief in het eerste citaat de les wordt gelezen. Net zoals in de vorige brief blijft Nicholas wel netjes en politiek correct. Dat wil zeggen dat hij formele taal gebruikt, geen onbehoorlijke taal uitslaat en op een kalme manier zijn punt maakt. Wat opvalt is dat Nicholas in deze brief vaak het woord ras of volk gebruikt om zowel de Byzantijnen als de Abbasiden aan te duiden (“those of your own race”⁵⁹, “Saracen race”⁶⁰, “Roman race”⁶¹). Dit creëert een tegenstelling tussen de twee volken en heeft, in het geval van het woord ras, voor ons een negatieve connotatie omdat het een ander uitsluit. Waar we in de vorige brief nog verbondenheid zagen wanneer Nicholas sprak over de autoriteit van de twee rijken, probeert hij hier juist een duidelijke scheiding aan te geven.

‘For this reason they have allotted them spacious apartments, the enjoyment of the cleanest air, and other comforts belonging to human life such as are at the disposal of their own coracials and coreligionists; and moreover an oratory is set apart for the use of members of your sect.’⁶²

Nicholas geeft aan dat er voor de Abbasidische gevangenen een aparte ruimte is ingericht die gebruikt kan worden als moskee. Nicholas noemt het geloof wel een “sect”. Dit is de eerste keer dat Nicholas de Islam uitdrukt als minderwaardig. De brief beargumenteert de standpunten van Nicholas verder op dezelfde wijze als in de eerste brief. De woorden zakelijk en netjes zijn nog steeds de beste manieren om de brief te omschrijven.

De twee behandelde brieven zijn allebei politiek gemotiveerd, ondanks dat ze door een religieus leider zijn geschreven. Religie is duidelijk aanwezig maar staat wel op de achtergrond.

De tweede categorie bronnen zijn de polemische geschriften. De eerste auteur die ik in deze categorie behandel is Nicetas van Byzantios (842-912). Nicetas gebruikt voor zijn kritieken de vroegst bekende Griekse vertaling van de Koran. Hij was vermoedelijk een

---

⁵⁷Nicholas I, *To our most excellent, most noble, most glorious friend, NN, by god’s appointment sovereign Lord over the Saracen nation (brief no. 102)*, In: Jenkins, *Nicholas I, Patriarch of Constantinople: Letters*, 375.

⁵⁸ Nicholas I, *To our most excellent, most noble, most glorious friend, NN, by god’s appointment sovereign Lord over the Saracen nation (brief no. 102)*, 375.

⁵⁹ Ibidem, 375

⁶⁰ Ibidem, 377

⁶¹ Ibidem, 377

⁶² Ibidem, 377

monnik uit Constantinopel en zou onderdeel zijn van de geestelijke elite die zowel dicht bij de keizer als de patriarch stond.⁶³ John Meyendorff beargumenteert dat Nicetas veel beter was ingelicht in de Islam dat de veel bekendere John of Damascus.⁶⁴ Als je onderzoek doet naar de beeldvorming, is Nicetas daarom ook een geschiktere auteur om te bestuderen. Omdat Nicetas werk niet volledig vertaald is zal ik gebruik moeten maken van enkele fragmenten.

'There is one thing that must be stressed about this coarse booklet, and it is this: its author knew, in his raving, that this mythical and barbarous belief that he had fabricated could never be accepted by Christians and Jews: consequently he plundered the divine prophecies found in the Divine Scripture.'⁶⁵

In vergelijking met de formele brieven zijn de beledigingen in dit fragment van een totaal andere orde. Hij noemt Mohammed hier als auteur met waanbeelden en de Islam mythisch en barbaars. Het gebruik van het woord barbaars is een klassiek voorbeeld van othering. Het past goed in de beschrijving die Connolly geeft.⁶⁶ Het gaat om het identificeren van verschillen en barbaars komt origineel van niet Grieks sprekend, wat een belangrijk verschil is. Opvallend is ook dat hij Christenen en Joden verenigt tegen de Islam.

'Seeing all the things that Muhammed's god is swearing by, it is easy to see what is the nature of his god, or rather, by this means, of his many gods... For it is by fraud that he puts forward the name of the only Gods: in fact, underhand, he leads the Arabs towards idolatry and Hellenism... How else could the true God swear by a racing-dog, the night shadows and other things much worse?'⁶⁷

Nicetas praat in deze passage over het polytheïsme van de Islam. Dit is een thema dat vaker terugkomt binnen verschillende polemische geschriften. Hoewel deze passage geen duidelijke argumenten bevat waarom de islam nu een polytheïstische religie zou zijn, geeft Gaudeul in een voetnoot aan dat Nicetas doelt op een aantal passages uit de Koran.⁶⁸ Het is belangrijk voor een monotheïstisch geloof om je tegenstander af te schilderen als polytheïstisch. Een van de passages waar Nicetas naar verwijst is Sura 100. Hij beweert hier dat Allah zijn geloof legt in "racing-Dogs". Wanneer je Sura 100 zelf leest in een Nederlandse vertaling wordt dit vertaald als paard.⁶⁹ De hond zagen we eerder terug bij de brief van Harun al-Rashid. Het was een beledigende term vanwege de onreinheid en het inferieure van de hond.⁷⁰ Dit bewijst dat er, om een negatief beeld te vormen, overdreven wordt.

De tweede polemische auteur is George Hamartolos. Hij was een monnik uit Constantinopel in ongeveer dezelfde periode als Nicetas. Zijn exacte sterf en geboortedata

---

⁶³ Manolis Ulbricht, *The first translation of the Quran & its use in the anti-Islamic work of Nicetas Byzantios*, 4.

⁶⁴ John Meyendorff, 'Byzantine Views of Islam', 120.

⁶⁵ Jean-marie Gaudeul, *Encounters & Clashes: Islam and Christianity in History II texts* (Rome, 1990), 18.

⁶⁶ William Connolly, *Identity\Difference: democratic negotiations of political paradox* (Ithaca, 1991).

⁶⁷ Jean-marie Gaudeul, *Encounters & Clashes*, 18.

⁶⁸ Ibidem, 18.

⁶⁹ <https://koran.nl/soera-100-al-adiyat-de-renners-paarden/#fwdmvpPlayer0?catid=0&trackid=0> [geraadpleegd op: 24-11-2017].

⁷⁰ El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Arabs*, 96.

zijn onbekend maar we weten dat hij leefde in de regeerperiode van Michael III (842-867). Er is verder weinig over zijn persoon bekend. Ook hij schrijft over het polytheïsme in de Islam.

‘Lest some may accuse us of lying, let us expose their great mystery. As a matter of fact, their impious and despicable prayer is expressed in these terms:(...)⁷¹

George Hamartolos kondigt aan het grote mysterie van de Islam te gaan onthullen, namelijk het polytheïsme. Hij geeft ook al aan dat islamieten hem zullen beschuldigen van leugens zonder ze direct te noemen. Hieruit blijkt dat de Islam nog relatief onbekend was en mensen graag het “mysterie” achter het onbekende willen onthullen. Dit is ook weer een vorm van othering, net als bij het fragment van Nicetas, waar, zoals Conolly beargumenteerd een extreem negatief beeld ontstaat.

‘For such is the meaning, unrevealed, of the last invocation they do of Allah. And they say all that in their dialect in order to keep their thought hidden, for this kind of thing that they do not like to see clearly revealed to man of good sense and intelligence, for fear that their belief be exposed for what it is.’⁷²

Volgens Gaudeul is dit een typische reactie van iemand die weinig weet van een nieuwe cultus. Dezelfde soort reactie kwam op de Christenen door het Romeinse rijk en op de Joden door de Christenen.⁷³ Het beeld wat de auteur vormt over de Islam is op weinig gebaseerd en blijft dus erg mysterieus. Dit slaat dan snel over in een negatief beeld zoals we in de polemische geschriften hebben gezien.

De passage in de brieven van Patriarch Nicholas aan al-Muqtadir waarin hij spreekt over de macht op aarde gegeven door God. Hij maakt hier geen onderscheid tussen het christelijke en het islamitische geloof. Beide zijn volgens hem door God gegeven, dus beide zijn gerechtvaardigd. In de politiek gemotiveerde brief noemt hij de Abbasiden “law-abiding Saracens”. Dit is een groot verschil met de namen die Koutrakou geeft in haar artikel.⁷⁴ Zij spreekt wel over hagiografische literatuur. De inhoud van de brief bepaalt hier duidelijk het taalgebruik. Nicholas spreekt al-Muqtadir formeel aan maar bij de persoon waarover hij zijn beklag doet, juist weer niet. Het is opmerkelijk dat in deze brief geen verwijzingen worden gedaan naar stereotypingen of dat er slecht gesproken wordt over de Islam. In de tweede brief die ik behandeld heb van Nicholas is dit eigenlijk hetzelfde. Vooral in de aanhef van de eerste brief is de gelijkheid juist belangrijk omdat ze hierdoor ook diplomatieke relaties aan moeten gaan. De tweede brief is net zoals de eerste zeer correct en beleefd. Toch zie je hier dat Nicholas zich iets meer afzet ten opzichte van de andere brief door zijn woordkeuzes. Vanwege het gebrek aan bronnen heb ik in dit hoofdstuk niet diep in kunnen gaan op de interne chronologie. Wel hebben we een goede vergelijking kunnen maken tussen twee verschillende genres aan Byzantijnse bronnen. De brieven van Nicholas waren zeer netjes met een correct taalgebruik. Ik heb ze beschreven als politiek correct zonder onbehoorlijk taalgebruik. Dit is een groot contrast met de polemische geschriften waarin het lijkt dat het zo beledigend mogelijk moet zijn. Met als grootste thema het polytheïsme van de Islam.

---

⁷¹ Jean-marie Gaudeul, *Encounters & Clashes*, 19.

⁷² Ibidem, 19.

⁷³ Ibidem, 19.

⁷⁴ ibidem, 222.

Conclusies

Hoe verklaren we de wederzijdse verschillen en overeenkomsten in de beeldvorming binnen diplomatieke beschrijvingen, ten opzichte van beeldvorming binnen andere typen bronnen van de Byzantijnen en de Abbasiden in de 9^e en vroege 10^e eeuw? In de vorige twee hoofdstukken zijn de Abbasidische en de Byzantijnse beelden over de ander uiteengezet. Zoals al eerder genoemd werden de Byzantijnen gezien als verraderlijk.⁷⁵ Het breken van de vrede opgesteld door Irene, in de briefwisseling van Harun al-Rashid, is daarin een goed voorbeeld van verraad. Dit beeld is dus goed te vergelijken met het beeld dat we zien in de polemische geschriften. In de bronnen uit een latere periode zien we dit niet meer terug. De diplomatieke missies die al-Tabari beschrijft zien we een beeld met meer ontzag voor de Byzantijnen. Vanaf het jaar 863 zien we een kanteling met de overwinning op Umar, de Emir van Milete.⁷⁶ De periode van meer militair evenwicht tussen de twee rijken probeerden ze elkaar in de gaten te houden en te imponeren via hun diplomaten en groots opgezette rituelen.⁷⁷ Dit is duidelijk zichtbaar in de verschillende behandelde passages. De giften, de vertalers, het niet spreken van de keizer en het versieren van het paleis zijn slechts enkele genoemde voorbeelden hiervan. Het is dus zo dat het veranderen van de militaire balans tussen de twee grootmachten de weg vrij maakte om diplomatieke betrekkingen aan te gaan of uit te breiden. Zoals eerder genoemd verschuift ook de focus van het contact.⁷⁸ In de latere bronnen zie je in de door mij bestudeerde bronnen, vervolgens nog maar één verwijzing naar het veranderlijke karakter van de Byzantijnen. Ik heb op dat punt de eed genoemd die de keizer moest afleggen. Op basis van de door mij bestudeerde bronnen kun je concluderen dat de beeldvorming over de Byzantijnen verandert naar een meer met wederzijds respect behandelde tegenstander. Wat uit de context te verklaren valt. Tot slot zal de persoonlijke relatie tussen keizers ook invloed hebben gehad op de beeldvorming. Bij de briefwisseling van Harun al-Rashid kwam duidelijk naar voren dat hij boos was en zich verraden voelden, terwijl we zulke incidenten niet zien in de andere passages.

In de meer populaire byzantijnse hagiografische literatuur worden de Abbasiden beschreven met de meest harde, kwaadaardige en vernederende uitdrukkingen.⁷⁹ Koutrakou beschreef dat deze kwetsende termen later gebruikt konden worden om de interne vijand aan te vallen. Het beeld dat hier geschetst wordt komt niet overeen met de door mij geanalyseerde bronnen. De eerste brief van Nicholas is hoffelijk en erg net in het taalgebruik. In de tweede brief die ik behandeld heb van Nicholas is dit eigenlijk hetzelfde. De polemische geschriften geven juist weer wel het beeld weer dat Koutrakou beschrijft. Polemische teksten staan ook dicht bij de hagiografische teksten waar door haar vooral uit geput wordt. Wat er vooral uit deze geschriften gehaald moet worden is het terugkerende thema van het polytheïsme. Hieruit blijkt dat dit een belangrijk argument is van christenen tegen de Islam. Ondanks dat de argumenten niet erg sterk zijn en het gebrek aan kennis over de ander duidelijk wordt. Het gaat om het beeld dat afgegeven wordt aan de bevolking die over het algemeen nog minder kennis over de Islam hebben. Ik heb gewezen op de hond die genoemd werd in de tekst van Nicetas en de brief van Harun al-Rashid. Ook komt het woord

---

⁷⁵ *ibidem*, 120-121.

⁷⁶ *Ibidem*, 162.

⁷⁷ *Ibidem*, 152.

⁷⁸ Hugh Kennedy, 'Byzantine-Arab Diplomacy', 85-86.

⁷⁹ Nike Koutrakou, 'The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics', 218.

barbaars terug, wat door Koutrakou benoemd wordt bij het creëren van een vijandsbeeld. Het grote verschil is dat de polemische geschriften geschreven lijken te zijn om juist dit beschreven vijandsbeeld te creëren.

Nu we kort de Byzantijnse beeldvorming over de Abbasiden en de Abbasidische beeldvorming over de Byzantijnen uiteen gezet hebben, kunnen we deze met elkaar gaan vergelijken. Beide situaties die beschreven zijn, zijn geschreven of vinden plaats in en rond de hoven van beide heersers. Als eerste de overeenkomsten tussen de twee beelden van de ander. We zien dat in de diplomatieke en politiek gemotiveerde brieven een over het algemeen correct en hoffelijker beeld naar voren komt. Een vergelijkbaar beeld zie je ook bij de diplomatieke missies van de Abbasiden. Ondanks enkele kleine verschillen is er in de bronnen zeker sprake van een mate van respect over en weer. Op de brief van Harun al-Rashid na wordt er in correcte, in de brieven van Nicholas zelfs hoogdravende, taal over elkaar gesproken. Het imponeren van de ander door de Abbasiden komt in de Abbasidische bronnen zeker terug. Ook zien we in de Abbasidische bronnen dat de Byzantijnen proberen te imponeren. De Abbasidische bronnen bevatten voldoende bewijs, met al-Muqtadir die zijn paleis versiert en de byzantijnse keizer op zijn troon, dat dit over en weer gedaan werd. Ook zijn er meer overeenkomsten te zien in het ceremonieel aan beide hoven. Uit de bronpassage van al-Baghdadi blijkt, al wordt dit niet letterlijk genoemd, dat de kalief niet sprak tegen de ambassadeur, net als de Byzantijnse keizer dat niet deed tegen de Abbasidische ambassadeur. Ook de niet directe toegang tot de keizer of kalief is een overeenkomst. De Byzantijnse ambassadeur moest voor zijn audiëntie een lange tocht maken en lang wachten terwijl de Abbasidische ambassadeur ook als eerste de toegang geweigerd werd. Het niet direct toegang krijgen tot de machthebber lijkt verklaart te kunnen worden door het "balance of power" die ontstaat halverwege de negende eeuw. Hierbij zijn de Abbasiden niet meer duidelijk de sterkere partij en krijgt het onderhouden van diplomatieke relaties en het ceremonieel een groter nut. In het contact op hoog politiek niveau in deze periode, was de toon meer realistisch.⁸⁰ Dit markeert meteen de verschillen die in de bronnen naar voren komen. Wanneer wordt er juist van de formele toon afgeweken? Zoals eerder vernoemd gebeurt dit in periodes waar de oorlogsvoering zwaarder is. Dit was het geval ten tijde van Harun al-Rashid met als argument dat zijn relaties met de Byzantijnse keizers vanaf Irene verslechterde. De toon in zijn brief naar Nicephorus wijkt erg af van die van de brieven van Nicholas, terwijl je dit contact wel mag bestempelen als contact op hoog politiek niveau. Een ander belangrijk verschil is het verschil in ceremonieel. Dit is een erg breed begrip, waar je veel verschillende aspecten onder zou kunnen plaatsen. De Byzantijnse ambassadeurs stonden voor al-Muqtadir een uur lang. In de passage over de Abbasidische ambassadeur werd duidelijk dat hij mocht zitten bij de keizer. Het zweren van een eed zien we alleen bij de Abbasidische ambassadeur en niet wanneer de Byzantijnse ambassadeur zijn antwoord ontvangt. Waarom is dit nu zo belangrijk voor de beeldvorming? Het gaat namelijk om het verhaal waarmee een ambassadeur terugkomt. Eerder noemde ik dat de twee rijken elkaar via diplomatie in de gaten hielden. Het beeld dat ontstaat is voor een groot deel afhankelijk van het verhaal van de ambassadeur. Het overige deel wordt ingevuld door bijvoorbeeld intellectuelen, zoals de schrijvers van de polemische geschriften.

---

⁸⁰ Ahmad Shboul, *Byzantium and the Arabs*, 245.

Hieruit kunnen we concluderen dat er meer wederzijdse overeenkomsten zijn dan dat er verschillen zijn in de negende eeuw tussen de Byzantijnen en Abbasiden. Het meest opvallende is dat er toch weinig conflict of het zwart maken van elkaar over en weer is in de diplomatieke teksten en beschrijvingen. De ander wordt meestal met waardigheid en respect behandeld, wat je, gezien de doorlopende conflicten, opvallend kunt noemen. De negende eeuw en vroege tiende eeuw kan zo worden gekenmerkt als een tijd waarin vooral het diplomatieke spel gespeeld wordt.

Bronnen:

Al-Tabari, *The correspondence between the Byzantine Emperor Nicephorus and al-Rashid on the occasion of the Former's breaking peace agreement, and the caliph's punitive measures against the Byzantines*, vert. C. E. Bosworth, *The history of al-Tabari* 30 (New York, 1989), 239-245.

Al-Tabari, *The events of the year 246*, vert. Joel L. Kraemer, *The history of al-Tabari* 34 (New York, 1989), 167-170.

A-Khatib al-Baghdadi, *The topography of Baghdad in the early middle ages*, vert. Jacob Lassner, (Detroit, 1970), 85-91.

Jenkins, R. J. H., and L. G. Westerink. *Nicholas I, Patriarch of Constantinople: Letters* (Washington D.C, 1973), brief no. 1, 102.

Jean-marie Gaudeul, *Encounters & Clashes: Islam and Christianity in History II texts* (Rome, 1990), 18-19.

Literatuur:

Connolly, William., *Identity\Difference: democratic negotiations of political paradox* (Ithaca, 1991).

Eichner, Wolfgang., 'Byzantine accounts of Islam', in: Averil Cameron (red.) *Doctrine and Debate in the East Christian World, 300-1500* (Farnham, 2011), 109-171.

El Cheikh, Nadia Maria., *Byzantium Viewed by the Arabs* (Massachusetts, 2004).

Catherine Holmes, 'Treaties between Byzantium and the Islamic World', in: Philip de Souza (red.), *War and Peace in Ancient and Medieval History* (Cambridge, 2008), 141-157.

Kennedy, Hugh., 'Byzantine-Arab Diplomacy in the Near East from the Islamic Conquest to the Mid Eleventh Century', in: Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), 81-95.

Kennedy, Hugh., 'The Arab-Byzantine frontier in the eighth and ninth centuries: Military organization and society in the borderlands', in: Hugh Kennedy (red.), *The Byzantine and early Islamic Near East* (Aldershot, 2006), VIII.

Koutrakou, Nike., 'The image of the Arabs in Middle-Byzantine politics. A study in the enemy principle (8th-10th centuries)', *Graeco-Arabica* 5 (1993), 213-224.

Lamoreaux, John C., 'Early Eastern Christian Responses to Islam', in: John Victor Tolan (red.), *Medieval Christian perceptions of Islam* (London, 1996), 3-33.

Meyendorff, John., 'Byzantine Views of Islam', *Dumbarton Oaks Papers* 18 (1964), 113-132.

Shboul, Ahmad., 'Byzantium and the Arabs: The image of the Byzantines as mirrored in arabic literature', in: Michael Bonner (red.), *Arab-Byzantine relations in early Islamic times* (Aldershot, 2004), 235-260.

Soucek, Priscilla., 'Byzantium and the Islamic East' in: Helen Evans (red.), *The glory of Byzantium: Art and Culture of the Middle Byzantine Era, A.D 843-1261* (New York ,1997), 402-411.

Tolan, Victor John., *Saracens, Islam in the medieval European imagination* (Columbia, 2002).